

Seksueel misbruik bij kinderen in gezinshuizen

Gezinshuisouders: let op je kinderen!

Auteur: Peer van der Helm

Kinderen met een jeugdhulpverleningsgeschiedenis zijn extra vatbaar voor seksueel misbruik in onze samenleving. Dit opinie-artikel gaat in op de gevolgen hiervan, mogelijkheden voor behandeling, een illustrerende casus en adviezen voor (gezins)ouders, hulpverlening en onderwijs.

Eenzijds zijn deze kinderen vatbaarder voor seksueel misbruik doordat ze soms in het verleden misbruikt zijn. De kans op opnieuw slachtofferschap (revictimisatie) is dan veel groter. Anderzijds hebben veel kinderen een disharmonisch ontwikkelingsprofiel met vaak een gebrekkige persoonlijkheidsontwikkeling als gevolg van verwaarlozing en mishandeling en een gefragmenteerd bestaan. Ze kunnen daardoor moeilijker 'nee' zeggen. Dit geldt in het bijzonder voor kinderen met een licht verstandelijke beperking (LVB) die vaak een onderdanige probleemoplossingsstijl hebben en sneller toegeven aan de wensen van anderen.

Daarbij komt ook nog dat plegers weten dat jeugdhulpkinderen makkelijker in te palmen zijn ('grooming'): met een beetje aandacht, een ringetje en een dreigement is het vaak zo gebeurd. Plegers gaan zeer geraffineerd te werk en wisselen meisjes en jonge jongens, vaak uit op straat of via internet (Dark Web). Vaak isoleren pooiers het meisje van haar vriendinnen zodat niemand er acht op slaat (zie verder). De laatste jaren is in hun tactieken een verandering te zien. Steeds vaker komen meisje onder invloed van deze jongens door middel van sociale media, waar ze gelokt worden en vervolgens bedreigd (Sexting en Sextortion). Meestal komen er ook nog drugs bij te pas zodat kinderen de angst en de pijn niet voelen. Een meisje: "Na drie joints maakt het niet meer uit wie er over je heen gaat".

Gevolgen

De gevolgen zijn vaak zeer ernstig, komen bovenop een al verstoorde ontwikkeling en kunnen leiden tot depressie, gedragsstoornissen of een Post Traumatische Stresstoornis: gedrag gebaseerd op pijn. Dit gaat niet over en kinderen hebben specifieke trauma behandeling (bijvoorbeeld cognitieve gedragstherapie of EMDR) nodig. Omdat er op ze gejaagd wordt door mensenhandelaren moeten ze soms voor hun eigen veiligheid naar een besloten of gesloten instelling. Daarom is het zo belangrijk om niet weg te kijken of denken dat het wel mee zal vallen. Dat doet het zelden.

Uit veel onderzoek is gebleken dat het vaker om bekenden gaat dan 'de man in de bosjes'. Dat maakt de drempel om extra alert te zijn kleiner maar ook maakt het dat er bij vermoedens vaak niets mee wordt gedaan. Kinderen wijten het misbruik door bekenden vaak aan zichzelf, schamen zich, durven er niet over te praten en dragen deze last en eenzaamheid hun hele leven mee.

Kwetsbaarheid

De grote kwetsbaarheid van deze kinderen brengt met zich mee dat (gezinshuis)ouders alert moeten zijn op mogelijke signalen. Over het algemeen gaan signalen over fysieke tekenen (bv. blauwe plekken op rare plekken, pijn), gedragsveranderingen (agressie, spijbelen, weglopen), stemmingsveranderingen (depressie, terugtrekken) en overmatig seksueel getint gedrag dat niet bij de ontwikkeling hoort.

De lijst is echter lang (algemeen: <https://www.seksindepraktijk.nl/mogelijke-signalen-van-seksueel-misbruik-bij-jongeren> en speciaal voor lvb: www.kennispleingehandicaptensector.nl/docs/KNP/verbinding/pdf/Lijstsignalen.pdf) en er is specifieke deskundigheid nodig om misbruik vast te stellen. Die kennis heeft niet iedere gedragsdeskundige in huis. Voor LVB is zelfs een speciale risicotaxatie ontwikkeld door Marianne Heestermans. Gedragsdeskundigen volgen een speciale training. Op de site van het NJI kan je meer vinden: <http://www.nji.nl/nl/Kindermishandeling-Praktijk/Aanpak-seksueel-misbruik>.

Zelf doen?

Wat kan je als (gezinshuis)ouder zelf doen? Een belangrijk advies is: weet altijd waar je kind is als ie niet op school is en check dat. Wees vooral niet te goed van vertrouwen. Logeren is prima, maar check of je kind daar werkelijk is. De buitenwereld jaagt vooral op deze meisjes en jonge jongens. Als een meisje veel te vaak, langere tijd 'weg' is, is dat geen goed teken. Ken naast 'weg zijn' ook de andere tekenen: rondhangen met groepen jongens is als meisje alleen niet veilig en niet 'normaal'. Veel te oude 'vriendjes', geen goed teken. Drugs en dure spullen krijg je nooit voor niks en wie kan dat van zijn zakgeld betalen? Maar check ook 'vriendinnen': mensenhandelaren zetten andere meisjes, ook vaak met een jeugdzorgverleden, op school onder druk om meisjes te ronselen. Onderzoek waar angst en depressie vandaan komen. Ook internet hoort bij het 'normale' leven, maar seksueel misbruik is overal op internet aanwezig. Wees er van bewust dat dit kind extra risico loopt, dat anderen dat weten en er vaak misbruik van maken. En vooral: praat vaak met je kind, zodat je weet wanneer er iets aan de hand is, vraag door naar plaats en tijd. Hoe vager het verhaal hoe meer risico.

Een sombere boodschap? Helaas wel, maar wordt wakker, het percentage misbruik onder kinderen is volgens Corinne Dettmeijer (Nationaal Rapporteur Mensenhandel) tegen de 40%.

Meer informatie? In Nederland is Fier een van de belangrijkste kenniscentra voor misbruik in afhankelijkheidsrelaties en 24/7 bereikbaar (<https://www.fier.nl/contact>). Advisium (<https://www.sheerenloo.nl/wie-zijn-wij/expertisecentrum-advisium>) heeft veel expertise met betrekking tot LVB.

Kijk niet weg: het verdriet en de pijn gaan nooit vanzelf weg bij het kind.

Minderjarige meisjes met een LVB vormen in onze maatschappij een makkelijk slachtoffer voor pooiers en loverboys. Ze gaan vaak zeer geraffineerd te werk, met name door het meisje van haar omgeving te isoleren en vervolgens te dreigen met geweld. Er is veel geschreven over deze meisjes, maar op welke signalen de samenleving alert zou moeten zijn is nog weinig bekend. Onderstaand portret van de ouders van Lena (fictieve naam) is gemaakt om hulpverlening, wijkteams, leerkrachten, politie en justitie maar ook ouders extra alert te maken op mogelijke signalen van mensenhandel.

In het onderstaande fragment wordt beschreven hoe ouders er achter kwamen dat hun kind werd geïntroduceerd.

Het tweede telefoontje

Peer van der Helm en Amanda de Wind

(Peer van der Helm is lector residentiele jeugdzorg aan de Hogeschool Leiden en hoofd onderzoek bij Fier, Amanda de Wind is manager en systeemtherapeut bij Fier)

Casus Lena

Lena groeide op in een klein dorpje in het midden van het land. Gedurende haar hele schooltijd werd ze veel op school gepest omdat ze stotterde en veranderde daardoor van school. Bij toeval kwamen haar ouders erachter dat ze een licht verstandelijke beperking had. Desalniettemin wist ze met veel doorzettingsvermogen een VMBO-diploma te halen. Wel waren haar ouders bezorgd want door haar beperking was ze zeer beïnvloedbaar en gesteld op materiele zaken, iets wat kenmerkend is voor deze doelgroep. Op de foto zie je een knap meisje, iets waar meisjes voordeel bij kunnen hebben, maar in combinatie met LVB kan dat een grote aantrekkingskracht hebben op pooiers (loverboys). Met het prostitueren van jonge meisjes kan je namelijk veel geld verdienen.

Achteraf waren de eerste voortekenen daar: 's nachts veel te laat thuiskomen van werk bij een restaurant dat al lang dicht was, niet op komen dagen bij een ander baantje (aangetekende ontslagbrief op de mat), dure sieraden en overal goede smoezen ervoor. Ook is Lena twee keer weggelopen en via de politie kregen de ouders te horen dat de jongen waar ze bij was 'niet een heel frisse jongen' was.

Ook achteraf waren belangrijke signalen zo ook de vele telefoonoproepen die ze wegdrokte, maar waar onmiddellijk een dwingend tweede telefoontje op volgde en uitputtende verontschuldiging naar de beller waarom ze niet opnam. Toen de vader een keer de telefoon nakeek stonden daar allemaal dreigende teksten in. Maar zoals vaker ontkende ze alles met kracht. Vader: 'ze kon heel goed liegen en je wil je dochter ook vertrouwen'. Toen ze 18 werd verhuisde ze naar een andere stad voor een vervolgopleiding en zei dat ze 'bij vrienden' ging wonen. De volgende dag was ze weg zonder een adres achter te laten en in de maanden daarna wisselde ze vaak van adres.

LVB en pooiers (loverboys)

Ieder jaar worden naar schatting van het Coördinatiecentrum Kindermisbruik (CKM) 1320 minderjarigen op deze wijze seksueel misbruikt. Kinderen met een LVB zijn extra vatbaar voor misbruik in onze samenleving. De meeste meisjes zijn tussen de 15 en 17 jaar (de jongste bekende casus was 11 jaar) en worden in de prostitutie ingezet, maar in veel gevallen moeten ze ook meewerken aan andere criminele activiteiten zoals het ronselen van andere meisjes, fraude met telefoons of drugstransporten of diefstal. Vaak worden de meisjes fors onderdruk gezet, geslagen en bedreigd. Hun angst is meestal groot. Soms wordt ook gedreigd zusjes te pakken als ze niet meewerkt. Het verhaal van Lena geeft aan hoe belangrijk het is dat ouders, familie, leerkrachten, wijkteams, politie en hulpverlening leren om de signalen te herkennen.

Vervolg casus Lena

Op advies van een tante belde moeder de politie, die haar vertelde dat waar haar dochter verbleef niet zo'n beste buurt was en huisjesmelkers vaak veel geld voor kamers vroegen. Geld dat Lena in principe niet had. Daarop ging moeder bij Lena op bezoek en dat gaf haar een 'niet pluis'-gevoel, en waar betaalde ze de huur van? In huis stonden spullen van anderen ('die weggehaald zouden worden') en dure kleren die niet bij haar pasten zoals hele hoge hakken (ze liep altijd op gympen en werkte 'bij een manege'). Ze wilde nergens over praten behalve over koetjes en kalfjes en wilde geld hebben. Moeder wilde daar als voorwaarde aan stellen dat Lena inzicht gaf in haar uitgavenpatroon en dure spullen, maar dat weigerde ze.

Een paar weken later werden ze door de politie, afdeling mensenhandel, gebeld voor informatie. Toen belde Lena zelf en vroeg of ze naar huis mocht komen. Thuis was ze altijd welkom, maar ze wilde nergens over praten, vooral niet hoe ze aan al die dure spullen kwam met haar baantje bij de manege. Die nacht kreeg ze veel telefoontjes waar de vader hoorde over werken in Duitsland en duizend euro per nacht verdienen. Lena over de telefoon: 'dus als ik voor jou werk, kan ik dan wat van het geld houden'?

De volgende dag was ze weer weg, een briefje achterlatend met als strekking hoe ouders konden denken dat ze in de prostitutie werkte. Het volgende telefoontje was van de politie die haar uit de situatie had gehaald. Toen volgde een zwerftocht langs verschillende instellingen, wachtend op de hulp die niet kwam omdat overal wachtlijsten waren. Lena liep weer weg, de politie belde weer: 'kom haar nu halen anders ligt ze op straat, de jongen is opgepakt'.

Bij Fier kon ze de volgende dag terecht. De eerste tijd was zwaar want ze moest haar telefoons inleveren en ze was niet gemotiveerd, naar eigen zeggen: 'ik ga hier geen jaar zitten'. Maar gelukkig kreeg ze goed aansluiting bij de andere meiden. Lotgenotencontact (verbondenheid) is een belangrijk therapeutisch principe bij Fier naast andere vormen van behandeling en school.

Behandeling

De behandeling is er als eerste op gericht om te leren omgaan met trauma's, want zonder stabilisatie blijven angst en stress terugkomen. EMDR en cognitieve gedragstherapie zijn effectieve vormen van behandeling. Sinds kort blijkt ook schematherapie effectief (Herberink-van Wijk, 2018). Maar daarna is het zaak aan de psychologische basisbehoeften van het kind te werken die voor een belangrijk deel motivatie voor herstel (niet meer terug naar de pooier) bepalen (Vansteenkiste & Soenens, 2015). De eerste basisbehoefte is verbondenheid. Dat gebeurt in de behandeling op de leefgroep door contact te leggen (mentor) en lotgenotencontact. Daarnaast is het belangrijk om het beschadigde zelfbeeld van het meisje te herstellen, dat gebeurt bijvoorbeeld met cognitieve gedragstherapie en vaktherapie. Maar ook in belangrijke mate door gericht aan opleiding op school te werken en een helder perspectief voor het meisje te creëren. De derde basisbehoefte is autonomie. Dat is belangrijk omdat autonomie de persoonsvorming stimuleert (Van der Helm, 2018): eigen keuzes mogen maken in plaats van continu te moeten doen wat een ander zegt (het tweede telefoontje).

Met behulp van een NWO-Sia Raak subsidie hebben de Hogescholen (Leiden en Windesheim) samen onderzocht op welke wijze de behandeling van kinderen met een licht verstandelijke beperking verbeterd kon worden. De introductie van een nieuw pedagogisch model op basis van de Zelfdeterminatietheorie en het leefklimaat was een belangrijke evidence-based stap, die inmiddels in veel instellingen is geïmplementeerd (Van der Helm, 2018).

Daar is leefklimaatonderzoek een vast onderdeel geworden van de kwaliteitscyclus. Het leef- (en leer)klimaat op het speciaal onderwijs) kan op eenvoudige wijze worden onderzocht door kinderen met LVB een kleine, gevalideerde vragenlijst voor te leggen die vraagt naar verbondenheid, competentie en autonomie. Uit onderzoek is gebleken dat terugkoppeling van de resultaten van dit onderzoek aan medewerkers en jongeren leidt tot verbetering van het klimaat en daardoor meer motivatie voor behandeling en herstel.

Vervolg Casus Lena

Het gezin geeft aan dat er het afgelopen jaar veel verdriet is geweest en alles in het teken van Lena stond. Moeder: "We kwamen niet aan onszelf en ons gezin toe, iedereen heeft er een knauw van gekregen, er waren ruzies, verwijten en misverstanden. Je vergeet dan de leuke dingen en ik heb zelf ook weggekeken, het is toch je eigen dochter die je wilt vertrouwen. Het leven daarnaast gaat door en je wil er niet mee te koop lopen. Iedere week op bezoek om je dochter niet in de steek te laten trekt een wissel op je gezinsleven. Achteraf weten we dat Lena hulp wilde maar niet wist hoe hulp te vragen. Een keer toen we op vakantie terugkwamen en langs de plaats reden waar die jongen woonde begon ze hard te huilen. Toen ze in de hulpverlening was, kwam er in het gezin ook meer rust en we komen nu langzamerhand meer bij onszelf. Toch zijn we ontzettend blij met de hulp van de Politie en de hulpverlening, zonder die had het er heel anders uitgezien".

Conclusie en drie lessen voor hulpverlening, ouders en onderwijs

De gevolgen voor kinderen zijn vaak ernstig en het enige onderzoek dat beschikbaar is (Krabbendam, 2016) laat zien dat deze meisjes hun hele leven kwetsbaar blijven voor misbruik.

Les 1: Kijk niet weg, zoek hulp, ook bij twijfel

Dat vraagt van iedereen in de samenleving meer alertheid dan nu het geval is. Ouders, familie maar ook bureaus en anderen kunnen anoniem melden via www.meld.nl.

Professionals, wijkteams, maar ook school, de huisarts en de politie hebben een meldplicht. In het Landelijk Transitiearrangement (LTA) zijn afspraken gemaakt dat er door professionals direct door kan worden verwezen naar gespecialiseerde instellingen.

Belangrijk om te realiseren is dat het probleem niet alleen in de grote steden voorkomt maar overal, ook in dorpen, waar veel mensen een vermoeden hebben maar zwijgen omdat ze de ouders kennen. Hulpverleners, wijkteams, ouders en het onderwijs staan vaak voor een moeilijk dilemma: de signalen zijn zelden helder maar vaker vaag. Dat kan leiden tot wat we het 'omstandereffect' noemen, een mechanisme dat leidt tot weggijken uit handelingsverlegenheid. Belangrijke voorwaarden voor het optreden van dit omstandereffect, waarbij als gevolg van onzekerheid de andere kant wordt opgekeken, zijn de volgende vragen die de professionals zichzelf afvragen wanneer ze geconfronteerd worden met vage signalen:

Fase 1. 'Wat is er wat aan de hand (maak ik me druk om niks?)'

Fase 2. 'Een onduidelijke situatie (is het een probleem?)'

Fase 3. 'Onduidelijke verantwoordelijkheid en competentie (wie moet wat doen en wat kan ik doen en wat zijn de gevolgen als ik het mis heb?)'

Fase 4. 'Onduidelijkheid over acties (wat moet iemand doen?)'

Kania en Cale (2018) vonden in zeer recent onderzoek naar dit omstandereffect dat de belangrijkste barrière om geen actie te ondernemen bij seksueel geweld al in fase 1 lag (ontkenning dat er iets aan de hand was) en tot weggijken leidde. Wanneer het ging om een vriendin die tekenen vertoonde van verdriet waren vriendinnen sneller geneigd actie te ondernemen. Dit onderzoek onderstreept voor hulpverleners, wijkteams, ouders en leerkrachten het belang van de signalerende invloed van vriendinnen. Praat ook met vriendinnen en klasgenoten! Pooliers weten dat intuïtief en daarom kiezen ze vaker sociaal geïsoleerde meisjes uit en dat zijn vaker meisjes met een licht verstandelijke beperking.

Les 2: Zoek heel snel gespecialiseerde hulp

Deze casus heeft voor de ouders en professionals nog een tweede bijzondere les: als een meisje eenmaal uit de klauwen van een mensenhandelaar is, pak dan meteen door en laat haar niet zwemmen (wachtlijsten!). Ze blijven aan haar trekken omdat ze het meisje als hun eigendom zien dus ze is ook maar zomaar weer weg. En dan maar zien dat ze niet naar Duitsland of Zuid-Europa wordt gebracht. Daarom is gespecialiseerde opvang noodzakelijk en meer onderzoek nodig naar effectieve behandeling.

Les 3: Belang van ouders en netwerk

Een derde belangrijke les is de geweldige betrokkenheid van de ouders. Dat het nu goed gaat is vooral te danken aan de onvoorwaardelijke steun die Lena, ondanks haar leugens en het niet houden aan afspraken kreeg van beide ouders (verbondenheid). Ook de steun die ze van hen kreeg tijdens de behandeling hebben zeker bijgedragen aan herstel. Ouders merken een grote verandering bij Lena: 'ze is meer open en minder egoïstisch en vrolijker'. Alhoewel ze de jongen een tijdlang 'haar ex' noemde is ze de enige van de negen andere meiden die aangifte heeft gedaan. Moeder zal op verzoek van Lena mee gaan naar de zitting, maar het liefst blijft ze buiten, ze wil het niet weten. Lena komt nu ieder weekende thuis.

Nb: professionals hebben een wettelijke meldplicht bij een vermoeden van kindermishandeling volgens het Besluit van 23 juni 2017 houdende wijziging van het Besluit verplichte meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling, anderen kunnen ook anoniem melden via meld.nl.

Moeder: "Misschien wel het allerbelangrijkste is dat we altijd de deur open hebben gehouden, dat was de pijler waar we haar mee terug konden krijgen' (verbondenheid). Het gaat ook heel goed op school en er wordt nu begeleid wonen geregeld vanuit de zorgorganisatie. Maar de angst blijft bij de ouders: wat gebeurt er als hij vrijkomt?"

Een andere belangrijke herstelfactor was een vaste mentor die haar door moeilijke tijden hielp met een nuchtere aanpak (verbondenheid). Ook de nadruk op school (competentie) en het maken van eigen keuzes in haar leven (autonomie in plaats van gevangen in een web van een ander) hebben zeker geholpen. Lena heeft net niveau 2 op school afgerond en ze beseft zich dat ze daar nog niet zoveel mee kan dus heeft ze zich ingeschreven voor niveau 3 en dat ondanks haar beperking, want ze heeft inmiddels geleerd dat als ze het zelf niet weet ze altijd om hulp kan vragen.

Referenties

- Dijke, A. van, F. Lamers, M. Talhout (2012). *Wie zijn de meiden van Asja? De gang naar de jeugdprostitutie*. Amsterdam: SWP.
- Deth, A. van, L. Repetur, O. Storms (2013). *Registratie slachtoffers loverboys in de jeugdsector*. Utrecht: Movisie.
- Kania, R. & Cale J. (2018). Preventing Sexual Violence Through Bystander Intervention: Attitudes, Behaviors, Missed Opportunities, and Barriers to Intervention Among Australian University Students. *Journal of Interpersonal Violence*.
<https://doi.org/10.1177/0886260518764395>
- Van der Helm, G.H.P. (2018). Hoop op het gewone leven voor kinderen die het niet getroffen hebben. *Pedagogiek In Praktijk*, 102, 24-28 .
- Vansteenkiste, M., & Soenens, B. (2015). *Vitamines voor groei*. Den Haag: Acco.
- Van Wijk-Herberink, M (2018). *Schema therapy in adolescents with externalizing behavior problems: bridging theory and practice*. Proefschrift Universiteit Maastricht.

De auteurs bedanken beide ouders van Lena voor de mogelijkheid hen te interviewen en de stilte te doorbreken. Dit artikel werd mede mogelijk gemaakt door een Raak Publiek subsidie 'Met kleine stapjes'.